

From the History of Interethnic Relations in Uzbekistan

Khabibullo KHUSANOV¹

Andijan State Institute of Foreign Languages

ARTICLE INFO

Article history:

Received February 2025
Received in revised form
15 February 2025
Accepted 15 March 2025
Available online
25 April 2025

Keywords:

globalization,
nation,
national interest,
international relations,
national harmony,
national development,
national conflict,
genocide.

ABSTRACT

This article examines the content of the concepts of national interest and international relations in public life in the context of globalization and the relationship between them from a scientific and historical point of view. It is noted that the basis of any international relations is national interests, their content and socio-political role.

2181-1415/© 2025 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol6-iss2-pp49-53>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

O'zbekiston millatlararo munosabatlari tarixidan

Kalit so'zlar:

globalizatsiya,
millat,
milliy manfaat,
xalqaro munosabat,
milliy totuvlik,
milliy rivojlanish,
milliy mojaro,
genotsid.

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada globalizatsiya sharoitida jamoat hayotida milliy manfaat va xalqaro munosabatlar tushunchalari mazmuni hamda ular o'rtasidagi bog'liqlik ilmiy-tarixiy nuqtayi nazardan tadqiq etiladi. Har qanday xalqaro munosabatlarning negizini milliy manfaatlar, ularning mazmuni va ijtimoiy-siyosiy roli tashkil etishi qayd etiladi.

Из истории межэтнических отношений в Узбекистане

Ключевые слова:

глобализация,
нация,
национальный интерес,

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается содержание понятий национального интереса и межэтнические отношений в общественной жизни в условиях глобализации и

¹ Doctor of Philosophy (PhD) in Historical Sciences, Senior Lecturer, Andijan State Institute of Foreign Languages.

межэтнические
отношения,
национальное согласие,
национальное развитие,
национальный конфликт,
геноцид.

соотношение между ними с научно-исторической точки зрения. Отмечается, что в основе любых международных отношений лежат национальные интересы, их содержание и социально-политическая роль.

KIRISH

Siyosat maydonida butun dunyoda kechayotgan voqealarga e'tibor qaratgan sayin, ularning O'zbekistonning ijtimoiy-siyosiy hayotiga hamda natijada yuzaga keluvchi ijtimoiy-siyosiy oqibatlarga ta'sirini chuqur tahlil qilish zaruriyati yuzaga keladi. Mazkur maqolada tadqiqot predmetiga aylangan masala shundagi, insoniyat tarixidagi misli ko'rilmagan mojarolar, vayronagarchiliklar va millionlab begunoh odamlarning o'limiga sabab bo'lgan asosiy omil milliy manfaatlar va xalqlar o'rtasidagi munosabatlardir. Mavzuning dolzarbligi shundaki, bu muammo nafaqat bitta davlat ichidagi, balki davlatlararo siyosiy munosabatlar bilan ham zich bog'liqdir. Shu sababli milliy manfaatlar va millatlararo munosabatlar insoniyat tarixida har doim markaziy mavqega ega bo'lib kelgan. Ushbu maqolada mazkur ijtimoiy hodisa haqida so'z yuritish lozimligi ta'kidlandi. Shuningdek, tadqiqot mavzusi har bir davlat, jumladan, O'zbekistonning ijtimoiy-siyosiy hayotiga bevosita aloqadorligi aniqlandi.

TADQIQOT USULLARI

Mazkur maqolani yozish jarayonida qiyosiy tahlil, muammo-xronologik, ob'ektivlik, tuzilmaviy-tizimli tahlil hamda og'zaki tarix kabi usullardan foydalanildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMALAR

O'zbekistonda, hatto bugungi kunda ham radikal demokratik islohotlar sharoitida, milliy manfaatlar va millatlararo munosabatlar davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda [1, p. 34]. Davlatimiz rahbari ta'kidlaganidek, "Men uchun asosiy vazifa mamlakatimizda, u yerda yashaydigan millat va elatlar orasida totuvlik, o'zaro hurmat va mehr-muruvvat muhitini saqlab qolish va mustahkamlashdir. Mamlakatimizda 130 dan ziyod millat va elat vakillari tinch-totuv yashab kelmoqda" [2, p. 54].

Milliy manfaatlar – bu "xalq tushunchasi, ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy va madaniy munosabatlar tizimi, milliy ehtiyojlarga, milliy ong, fikr va an'analarni asrashga oid intilishlar tizimi"dir [3, p. 32]. Har bir xalq o'z manfaatlarini anglaganida, avvalo moddiy va ma'naviy qadriyatlarga ega bo'ladi. Milliy manfaatlariga, birinchi navbatda, har bir xalqning taqdiri, hayoti va farovonligi bilan bog'liq omillar kiradi. Bu omillar qatoriga, avvalo, xalqning o'z-o'zini belgilash huquqi, milliy davlat qurish huquqi, iqtisodiy farovonlik imkoniyatlari, milliy, madaniy, milliy tilni to'la ifoda etish huquqi, diniy erkinlik [4, p. 65] hamda milliy qadriyatlarning saqlanishi kiradi. Hozirgi vaqtda 193 suveren davlatning birinchi va eng ustuvor xususiyati – milliy suverenlik hisoblanadi. Xalqaro munosabatlarda o'zaro manfaatli hamkorlik yuqorida qayd etilgan omillarga tayanadi. Aks holda millatlararo munosabatlar butunlay boshqacha tus oladi.

2017-yil 7-fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini 2017–2021-yillarda rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi Prezident Farmonining 5-bandida shunday deyilgan: "Xavfsizlikni, millatlararo totuvlik va dinlararo bag'rikenglikni ta'minlash; davlatimiz mustaqilligi va suverenitetini mustahkamlashga qaratilgan siyosatni olib borish, O'zbekiston Respublikasida xavfsizlik, barqarorlik va qo'shnichilik muhitini yaratish, xalqaro obro'-e'tiborni mustahkamlash" [2] – mazkur band milliy manfaatlarimizning mohiyatini ifodalaydi.

Ma'lumki, deyarli barcha davlatlarda aholi milliy tarkib jihatidan bir yoki bir nechta millatlardan iborat bo'ladi. O'zbekistonda 130 dan ortiq millat va elatlar tinch-totuv yashamoqda. Bir davlatda turli millatlar orasida totuvlik va bag'rikenglik hukm surishi ijtimoiy-siyosiy barqarorlik va farovonlikning muhim omilidir. Axir milliy manfaatlarning nomuvofiqligi o'z navbatida milliy mojarolar, to'qnashuv va nizo, hatto qonli urushlarga olib keladi. Bunday vaziyatlarda milliy boyliklar vayron bo'ladi, istirohat va mahviyat ko'payadi. Tarixdan bunday misollarni ko'p keltirish mumkin [5, p. 21]. So'nggi yillarda Afg'onistonda davom etayotgan etnik mojarolar (taxminan 40 marta), Ozarbayjon va Armaniston o'rtasidagi Qorabog' jangi (XX asr 90-yillari), Qirg'izistonda o'zbeklar va qirg'izlar o'rtasidagi qonli to'qnashuvlar (XX asr 90-yillari va 2010-yil), 1989-yilda qirg'izlar va meshketiy turklar o'rtasidagi mojaro bu hodisalarning yaqqol misolidir. Ushbu hodisalar bugungi kunda ham dunyoning turli burchaklarida – Afrika, Osiyo, Yevropa va Amerikada davom etmoqda [6].

Asosiy muammo shundaki, mintaqaning yoki davlatning ichkarisida etnik va millatlararo kelishmovchiliklarni oldini olish, milliy masalalarda xatolarga yo'l qo'ymaslik zarurdir [7].

Afsuski, turli xalqlar va millatlar o'rtasidagi manfaatlari va munosabatlar insoniyat tarixida, shuningdek, hozirgi kunda ham ba'zi davlatlar tomonidan turli yo'l bilan buzilib kelinmoqda. Genotsid siyosati (yunoncha genus – iroda, caedere – qatl etish, yo'q qilish) buning eng vahshiy namunasidir. Masalan, XX asr boshlarida Turkiyada Usmonli imperiyasi tomonidan armanlarga qarshi amalga oshirilgan genotsid natijasida bir milliondan ziyod arman halok bo'lgan. Ikkinchi jahon urushi yillarida nemis fashizmi siyosati natijasida yahudiylar, ruslar, fransuzlar, polyaklar va hattoki nemislarning o'zi ham qatl etilib, jami 65 milliondan ortiq inson qurbon bo'lgan. 1975–1979-yillarda Kambodjada Pol Pot va Ieng Sari hukumronligi davrida qariyb 3 million kishi o'ldirilgan. Hatto sobiq totalitar sovet davrida ham turli xalqlar va millatlarga qarshi genotsid siyosati olib borilib, millionlab begonoh insonlar hayotdan mahrum etilgan. Hozirgi kunda ba'zi davlatlarda ayrim xalq va millatlarni yo'q qilishga qaratilgan genotsid harakatlari davom etmoqda [8, p. 87].

Dunyoning turli burchaklarida davlatlararo va millatlararo nizolarning kuchayishi insoniyatni jiddiy tahdiddan ogohlantirmoqda. Yaqin Sharqda, Suriyada, Iroqda, Yamanda, Janubiy Sudanda, Somali, Afg'onistonda va boshqa mamlakatlarda 2017-yilda urush tufayli yuz minglab odamlarning hayoti xavf ostiga tushdi, shahar va qishloqlar vayronaga aylandi. Dunyo bo'ylab qochqinlar sonining ortishi shu haqda og'ir misol bo'la oladi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining ma'lumotlariga ko'ra, dunyo bo'ylab qochqinlar soni hozirda 66 milliondan oshgan. Ularning aksariyati Afg'oniston, Suriya, Iroq, Janubiy Sudan va Myanmardan kelayotganlar hisoblanadi. Myanmadan qariyb yarim milliondan ziyod kishi Bangladeshga qochib o'tgan [9].

2017-yil 19-sentabrda Nyu-York shahrida bo'lib o'tgan BMT Bosh Assambleyasining 72-sessiyasida Prezident Shavkat Mirziyoyev tinchlik va xavfsizlikni, rivojlanishni, inson huquqlarini, xususan, yoshlarning huquqlarini, ularning ma'naviy taraqqiyotdagi o'rni va roli kabi muhim masalalarni muhokama qilib, ularni hal etishga oid taklif va tavsiyalarni ilgari surdi.

Prezident Shavkat Mirziyoyev Markaziy Osiyo davlatlarini xavfsizlikni mustahkamlash va mintaqada hamkorlikni rivojlantirishdagi sa'y-harakatlarini qo'llab-quvvatlash bo'yicha BMT Bosh Assambleyasi tomonidan maxsus rezolyutsiya qabul qilishni taklif qildi.

2017-yil 10–11-noyabr kunlari Birlashgan Millatlar Tashkiloti homiyligida Samarqandda o'tkazilgan "Markaziy Osiyo: umumiy tarix va umumiy kelajak, barqaror rivojlanish va taraqqiyot" mavzusidagi yuqori darajadagi xalqaro konferensiyada mazkur strategik masalalar yaqindan muhokama qilindi.

Ushbu xalqaro konferensiyaning siyosiy ahamiyati shundaki, Markaziy Osiyoning besh mustaqil davlati va mintaqada yashovchi 60 milliondan ziyod odamlarning o'tgan hayoti, taqdiri va kelajagi bir-biriga chuqur bog'liq. Shu bois ular o'zaro totuvlikni ta'minlash uchun barcha zarur chora-tadbirlarni amalga oshirishi muhim. Boshqa tomondan, qo'shni davlatlar bilan do'stona va o'zaro manfaatli munosabatlarni yo'lga qo'yish ularning rivoji va farovonligi uchun muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Yuqorida keltirilgan fikrlarni umumlashtiradigan quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

1. Har qanday millatlararo munosabatlar muayyan milliy manfaatlarga tayangan holda rivojlanadi.

2. Tenglik tamoyiliga asoslangan millatlararo munosabatlar milliy manfaatlarining amalga oshishiga zamin yaratadi.

3. Mamlakatimizda hozirgi kunda amalga oshirilayotgan "Harakatlar strategiyasi"ga asoslangan ichki va tashqi siyosat Markaziy Osiyoda xavfsizlik va barqarorlikni ta'minlash, qo'shni davlatlar bilan siyosiy ishonchni mustahkamlash hamda mintaqada millatlararo munosabatlarning yanada rivojlanishiga hissa qo'shadi.

Bugungi kunda mustaqil jamiyat qurish yo'lida "mustahkam davlatdan yanada kuchliroq jamiyat sari" tamoyili asosida inson huquqlari va manfaatlariga to'liq rioya qilgan holda erkin va farovon hayotni ta'minlash borasida ishlar davom etmoqda. Shu ma'noda demokratik islohotlarni chuqurlashtirish va mamlakatni modernizatsiya qilish, avvalo davlat va jamiyat qurilishida aholi manfaatlarini yaxshilashga qaratilgan. Davlat boshqaruv tizimini isloh qilishda ijro hokimiyatining roli yanada oshirilgani bejiz emas. Jamoat boshqaruvi tizimida mavjud bo'lgan kamchiliklar jamoatchilikning ortib borayotgan talablariga, mahalliy darajada yuzaga kelayotgan muammolarga o'z vaqtida javob bera olmaslik, iqtisodiyot rivojini sekinlashtirishi, natijada odamlarning hayotida yuzaga kelayotgan ijobiy o'zgarishlarni ta'minlashda qiyinchiliklar krestdanaj. Shu bois Ili Islohotlarni muvaffaqiyatli amalga oshirish, demokratik jarayonlarni tartibga solish, ochiq jamiyat tamoyillarini mustahkamlash maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2017-yil 8-sentabrdagi "O'zbekiston Respublikasida ma'muriy islohotlar konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5185-sonli Farmoni qabul qilindi [10, p. 3].

Natijada davlat hokimiyati organlarini barcha sohalarda modernizatsiya qilish, jamoat hayotining barcha jabhalarini liberallashtirish maqsad qilingan. Jamoat boshqaruvi tizimidagi mavjud kamchiliklar jamoatchilikning o'sib borayotgan ehtiyojlariga yetarli darajada javob bera olmasligi, mahalliy darajadagi muammolarni hal etishda kechikishlar, iqtisodiyotning rivojini sekinlashtirish va natijada aholi hayotida ijobiy o'zgarishlarni ta'minlashda to'siqlarni keltirib chiqaryapti. Shu bois, "Ma'muriy islohotlar konsepsiyasi"ni muvaffaqiyatli amalga oshirish evaziga jamoat boshqaruvi yangi konsepsiyasini shakllantirish, asosiy yo'nalishlarni aniqlash imkoniyati paydo bo'ldi.

Alohida e'tibor ijro va ma'muriy organlarning to'g'ridan-to'g'ri aralashuvini keskin kamaytirish, ularning boshqaruv va nizomlashuv vakolatlarini o'zgartirishga qaratildi. Boshqacha qilib aytganda, bozor munosabatlari va bozor tamoyillariga mos vakolatlarni

moslashtirish orqali davlatning iqtisodiy boshqaruvga aralashuvi cheklanishi ko'zda tutilgan. Natijada markazlashuvdan markazlashuvchilikka emas, balki mintaqaviy, tuman va shahar darajalaridagi boshqaruv organlari hamda mahalla fuqarolar yig'inlariga vakolatlarning delegatsiyasi amalga oshirildi [3, p. 9].

XULOSA

Bugungi kunda Prezident Shavkat Mirziyoyev tashabbuslari bo'yicha O'zbekiston Respublikasi har bir viloyatida Respublika Prezidentining Xalq qabulxonalari faoliyat yuritib, 33 million nafar fuqarolarning duch kelayotgan muammolari va masalalarini o'rganib, jiddiy muammolarni o'z vaqtida hal etishga kirishgan. Shuningdek, "Elektron muloqot" xizmati yo'lga qo'yilib, Prezident virtual qabulxonasi faoliyat boshlagan. "Boshqaruv organlari xalq uchun, xalq boshqaruv organlari uchun xizmat qilishi lozim" tamoyili asosida jamoat boshqaruvi samaradorligini oshirish, davlat xizmatlari sifatini yaxshilash bo'yicha chora-tadbirlar belgilangan va ma'muriy islohotlar davom ettirilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Mirziyoyev, Sh. (2016). "Biz jasur va ulug' xalqimiz bilan erkin, farovon, demokratik O'zbekistoni bunyod etamiz." O'zbekiston Respublikasi Prezidenti inauguratsiyasiga bag'ishlangan Oliy Majlis palatalari qo'shma majlisida so'zlagan ma'ruza. "Xalq so'zi", 2016-yil 16-dekabr.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni. "Xalq so'zi", 2017-yil 8-fevral.
3. Ma'naviyat asoslari: Asosiy tushuncha va tamoyillar. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot. Toshkent 2010 y.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaati. Toshkent 2018-yil 28-dekabr.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-5185-son Farmoni. "Xalq so'zi", 201-son (6874). <https://lex.uz/uz/docs/-3331174>
6. Yunusov, A. Rahbar + huquq + ish uslubi + mas'uliyatlar: Zamonaviy boshqaruvdagi muvaffaqiyat. Andijon 2013 y.
7. O'zbekiston Respublikasini 2017–2021-yillarda rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini amalga oshirish davlat dasturini o'rganish uchun ilmiy-metodik qo'llanma. "Aholi bilan muloqot va inson manfaatlari yili", Toshkent, 2017.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-son Farmoni Qo'shimcha 1. "Xalq so'zi", 2017-yil 28-fevral, 28-son (6722).
9. "Xalq so'zi" gazetasi, 2017-yil 12-fevral soni.
10. "Xalq so'zi" gazetasi, 2017-yil 9-fevral soni.